

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ
Prizren, yıl I, sayı 1, Eylül 2004

Altı ayda bir çıkar.
Gönderilen yazılar geriye çevrilmez.

Yayımlayan:

BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına:
Prof.Dr.Tacida Zubçeviç HAFİZ

Baş ve Sorumlu Yazar:

Prof.Dr. Nimetullah HAFİZ

Yurt Dışı Temsilcileri:

Prof.Dr. Cengiz Hakov – Bulgaristan
Prof.Dr. Dmitriy Vasilyev – Rusya
Prof.Dr. Fehim Nametak – Bosna-Hersek
Prof.Dr. Gazmend Shpuza – Arnavutluk
Prof.Dr. Hamdi Hasan – Makedonya
Harid Fedai – Kuzey Kıbrıs Türk Cümhuriyeti
Dr.İrfan Ünver Nasrattinoğlu – Türkiye
Doç. Dr. Luba Çimpoes - Moldova
Prof.Dr. Mirjana Teodosijeviç – Sırbistan
Prof.Dr. Muhammed Zdraloviç - Hırvatistan
Prof.Dr. Mustafa Mehmet - Romanya
Prof.Dr. Nasimhan Rahmanov – Özbekistan
Rahmi Ali - Yunanistan
Prof.Dr. Şakir İbrayev – Kazakistan
Dr. Timur Kozirev – Rusiya

Dizgi ve Teknik Sorumlusu:

Maksat Tubekov

Bilgisayar:

Mediha Bilurdağı

Tiraj: 500

Yazışma Adresi:

BAL-TAM

Xhevdet Doda-17

Prizren/Kosova

Tel:++381 29 31 108

BAL-TAM

Reşit Galip-21/3

G.O.P-Ankara/Türkiye

Tel:++90 312 447 07 03

e-mail: bal_tam@yahoo.com

www.baltam.com

ATATÜRK VE TÜRKİYE’NİN MODERNLEŞMESİ

Prof. Dr. Cengiz HAKOV

Türkiye’nin yeni ve en yeni tarihinde Mustafa Kemal Atatürk kadar yetenekli dünya boyutunda bir devlet ve politika adamı yoktur. Türk halkının Birinci Cihan Savaşı’ndan gelip çıkan Antant devletlerine karşı yürüttüğü Kurtuluş Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküntüleri üzerinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu keza Atatürk’ün ismiyle bağlıdır. Yeni Türk devletinin modernleştirilmesi ve politika, ekonomi, bilim, teknik ve kültür alanında, Türk halkının ulusal özbenliğini ve kimliğini koruyarak, ulaştığı başarılar da onun adıyla sıkı sıkıya bağlıdır.

Türk tarih biliminde vesternizasyon, avrupalaşma ve modernleşme gibi kavramlar Batı Avrupa’nın modernleşme değerlerinin kaynağı olarak belirlenmede eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.

Çağdaş Türkiye’nin modernleşmesi temelleri daha Osmanlı İmparatorluğu çöküntüleri döneminde gizlenmektedir. Sultan III Selim’in (1789-1807) onsekizinci yüzyılın sonlarında ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında “nizam-i cedid ve Avrupa tipi yeni savaşkan yetenekli bir ordu yaratma deneyi başarısızlıkla sona ermektedir ki, Sultan yenicheriler tarafından tahttan indirilerek öldürülmektedir. Onun devamacısı II Mahmut (1808-1839) eşkinci adı altında eyalet ordusu oluşturma girişiminde bulunmaktadır, onun girişimleri de yenicheriler tarafından tepki ile karşılanmasına rağmen bu defa olaylar yenicheri kolordusunun likidesi ile yani ortadan kaldırılması ile sonuçlanmıştır.

Osmanlı devletinin yenileşme heveslerinin bir yeni dönemi ondokuzuncu yüzyılın ortalarındaki Tanzimat reformlarıdır. Tanzimat devrimi Sultan Abdülmecid’in (1839-1861) 1839 yılında îlan ettiği Gülhane hattı şerifi ile başlar. Bu yeniliklerin gerçekleştirilmesi geleneksel Osmanlı makamlarının zayıflamalarını kolaylaştırmış, ülkenin Avrupa uygarlığının bazı erişimlerine yanaşmasında katkıda bulunmuştur. Ülkede yasalar sabitleşerek Osmanlı tebaahıların can ve mal güvencesi garanti altına alınmıştır. Osmanlı devletinin yenilik deneyimleri başlıca askerî ve devlet idaresi ala-

nındadır ve bu yeniliklerin amacı Osmanlı devletinin tamamen çökmesinin önünü almaktır. Buna rağmen sözkonusu yenilikler tutucu feodal – klerikal idari çevreler tarafından ciddi direnimele karşılanmıştır. Onlar bu yenilikleri İslâmiyet'ten uzaklaşma, Osmanlı toplumunun "gavurlaşması" olarak kabul etmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanmakta olan yenilikler bir bütün olarak gecikmiş yeniliklerdir, tatmin edici değildir. O yüzden de imparatorluğun çöküşünün önünü alamamaktadırlar.

Türk halkının Kurtuluş Savaşı Antant'a dahil Avrupa devletlerine karşı ve tamamen bağımsız ulusal Türk devleti yaratma adına Atatürk tarafından yönetilmektedir. Öte yandan Atatürk Batı Avrupa uygarlığını örnek alarak modern bir Türk devleti kurmayı amaçlamaktadır. Atatürk böylece ilk defa Batı Avrupa kültürünün Doğu Türk kültürüne karışmasını üzerine almıştır. Fakat bu karışım Türk kültürünün kendi öz spesifik özelliklerini korumak sayesinde olmaktadır. Bu, modern Türk toplumu yaratma hususunda bir tür ciddi deneydir.

Atatürk'e göre modernleşme Türkiye'nin asırlık gerilikten tek kurtuluş yoludur. Çünkü modernleşmeyen toplumlar gelişimlerinde geri kalmakta, uygar toplumların ulaştıkları refahı bulamamaktadırlar. Atatürk bu yüzden de yeni Türk devletinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleştirilmesini zorunlu bulmaktadır. Atatürk modernleşmenin düşmanlarına yanıt olarak vatandaş halini almasının modernleşmeden geçtiğini belirtmektedir. Bazıları modernleşmeyi tanrısızlık, dinsizlik gibi kavramaktadırlar, gerçekte ise onların tutumu tanrısızlıktır. Sarık taşıyan her kişi hoca değildir, çünkü hoca için akıl ve fikir lâzımdır, sarık değil.

Atatürk Osmanlılığı, panislamizmi ve pantürkizmi Türk halkının ulusal çıkarlarına karşı olan bir akım olarak reddetmektedir. O, Kurtuluş Savaşı'nda ulaşılan ulusal egemenliği ve Türk milliyetçiliğini (Türkçülüğü) ancak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde uygulanacak birer akım olarak göstermektedir.

Ekonomi, politika, bilim, teknik ve kültür alanında kısa bir zaman diliminde gericilikten kurtulması istenen Atatürk'ün Yeni Türkiye'si önünde iki model örnek durmaktadır. Kapitalist Batı Avrupa ve Sosyalist Rusya örnekleri. Bazı eksikliklerine rağmen kapitalist Avrupa ve Amerika'nın başarıları iddiaya, tartışmaya tabi değildir. Rusya'daki yeni sosyalist sistem ise, büyük ümitler bağlanmasına rağmen henüz bekleneni vermiş değildir. O yüzden de Atatürk, Türkiye'nin modernleştirilmesini "çağdaş uygarlık düzeyinin çağdaştırılması veya Batı'ya yönelme olarak belirlemektedir.

“Şunu da belirtmek gerekir ki, Atatürk kapitalist usûl gelişmeyi ne bütün olarak kabul etmekte, ne de inkârdan gelmektedir, ama onun devletleştirme yönlerinden yararlanmaktadır. Çünkü Türkiye'nin asırlarca geri kalmışlığı ancak Türk devletinin modernleştirilmesi sayesinde giderileceğini çok iyi anlamaktadır. Atatürk'ün bu tür modernleştirilme yaklaşımı sonucu Türk ulusal modeli ortaya çıkmıştır ki, bu model bir yandan Batı Avrupa'daki serbest pazar ekonomisinin ana ilkelerinin sosyalist ekonominin devletsel yönleriyle kaynaşmasını, öte yandan da Batı Avrupa kültür değerlerinin Türk kültürü değerleriyle kaynaşmasını istemektedir.

Modernleşmeden söz ettiğimizde, şunu bilmek gerekir ki, Batı Avrupa'da modernleşme evrimsel gelişme neticesidir, yani toplumun “aşağıdan yukarıya”, Türkiye'de ise tam aksine gelişmesi demektir. Modernleşme aydınlardan bir kısmının ve devlet idari elitinin toplumun modernleştirilme yolunda gelişmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetler demektir. Atatürk, o yüzden de eski Osmanlı devleti müesseselerinin makamlarının temelli yok edilmesi, yenilikleri uygulamadan yanadır.

1922 yılında Sultanlığı ortadan kaldırır, iki yıl sonra ise Halifalığı da. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ni ilân etmektedir, bir yıl sonra da yeni anayasayı kabul ettirir. Yeni Anayasa Avrupa devletlerinin ve Amerika'nın en demokratik anayasalarına dayanmaktadır. 1937 yılında İslâm dini devletten ayrılır ve Türkiye Cumhuriyeti İslâm dünyasında ilk lâik devlet olarak ilan edilir. Alfabe ve eğitim, bilim, kültür, giyim kuşam ve vatandaşların günlük yaşamında da bazı yenilikler kabul edilir. Yasa yapma ve adli sistem de Avrupa'daki en başarılı örneklerden kaynaklanmaktadır. 1934 yılında tüm Osmanlı ünvanları, rütbeleri iptal edilir, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa olarak SOYADLARI uygulanmasına geçilir. Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi işte o zaman Mustafa Kemal Atatürk'ün uygulamakta olduğu yenilikler yalnız onun düşmanları tutucu feodal – klerikal çevreler değil, aynı zamanda onun dava arkadaşlarının ve dostlarının da büyük bir kısmını telâşa düşürmüştür. Herşeye rağmen o yeniliklerden vazgeçmemekte, onları adeta zorla kabul ettirir gibi kabul ettirir, çünkü Atatürk Türk halkının ahlaksal değerlerine sarsılmaz bir inançla hareket etmekte ve yeni oluşturulan Türk ordusunun desteğine bel bağlamaktadır.

Atatürk gücünü ve politik iktidarını kendince bir diktatörlük yaratmak için kullanmamaktadır, bilâkis Türk halkının bir an önce maddî ve manevî alanda kalkınması, eski devlet müessese ve makamlarının yıkılması ve yenilerinin oluşturulması uğrunda kullanmaktadır. Bu yönde birkaç örnek verelim: Sultanat'ın Halifat'tan ayrılması şekli de hayli uzun zaman tartışıl-

mıştır. Bu hal karşısında Atatürk kürsüye gelerek yaklaşık şunları söylemektedir: Sayın milletvekilleri, iktidara sizin yaptığınız gibi uzun uzun tartışmalar neticesi gelmez, iktidara güç ve kanla gelinir. Dedelerimizin dedeleri Türk halkına kendi iktidalarını ancak bu surette kabul ettirebilmişlerdir. Halkımız da şimdi bunu iade etmektedir. Siz istesenez de istemesenez de bu gene olacak, fakat ortadan birkaç kelle kaybolacak.” Bu konuşmadan sonra Ankara müftüsü söz alarak, kendilerinin konuya bir başka açıdan yanaştıklarını dile getirir. Artık her şey ayan, der. Böylece tüm milletvekilleri Sultanatın likidesi için oylarını kullanırlar.

1928 yılında Arap alfabesinden Türk Lâtin alfabesine geçiş konusu görüşülürken Atatürk'ün en yakın dava arkadaşları bile 6 ilâ 10 yıl arası geçici bir dönem teklifinde bulundular. Atatürk böyle bir geçiş dönemine kayıtsız şartsız karşı koyar. Yeni alfabe derhal kısa bir zaman içerisinde kabul edilecek veya bu hususta hiçbir yeniliğe gidilmeyecek diyerek kesinlikle tekliflerini reddetmiştir. Ekim 1928'de Türkiye Büyük Millet Meclisi “Yeni Türk Lâtin Alfabeti”ne geçişle ilgili şöyle bir karar kabul eder: Üç ay zarfında bütün devlet müesseseleri yeni alfabeyle geçmelidir, dokuz aya kadar ticaret dalı, belgeler, adliye bir yıla kadar bir dönemde de tüm diğer belgeler yeni alfabeyle geçmelidir.

Buna benzer çok örnekler gösterebiliriz. Fakat şu iki örnek yeterli olacaktır. Onlar Atatürk'ün çalışma usûlünü ve yöntemlerini göstermeye yeterlidirler. Sözü kısası, Türkiye “yukarıdan aşağıya” modernleştirilmelidir.

Atatürk bu esnada Japonya gazetecilerinden oluşan bir heyeti kabul ettiğinde, Japonya'da alfabeyi değiştirmek için uzun yıllardan beri çaba harcadığını öğrenir. Japon gazetecilerin bu kadar kısa bir dönemde bu işi nasıl başardıklarını, halka lâtin alfabesini nasıl öğrettiklerini sorunca, Atatürk şöyle cevap verir: Bütün halkı değil, ancak halkın yüzde 10'unu öğrettik, çünkü okur yazarların oranı o kadardı, der.

Atatürk lâikliğe bilhassa büyük önem verir, çünkü modernleşmede onun rolü büyüktür. Ona göre, eski dinsel doğmaların ve çağdaşıktan uzak geleneklerin Türk devletinin idari işlerinde yeri yoktur. O yüzden de Atatürk, lâikliğin, dünyevî işlerin din işlerinden ayrılması taraftarıdır. Lâkin bu din-darların dinî vecibelerini yerine getirmelerine engeller yaratmak demek değildir, herkes bu hususta tamamen özgürdür, ibadetini istediği zaman yapabilir, dinî duygu ve görüşlerinde serbesttir.

Türkiye'nin modernleştirilmesi hususunda ilk başarılar tartışmaya tabi değildir. Fakat Atatürk ve çevresi bu başarıları ancak bir ilk adım olarak nitelendirmektedirler. Modernleştirilmeyle ilgili İngiltere'nin Türkiye Büyü-

kelçisi Lindzay hükümetine Ankara'dan Londra'ya, şunları bildirir: "Modernleşme genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kalbi ve ruhudur, candamarıdır... Kemalistler'in idealleri belki reel değildir, lâkin inançları sarsılmaz ve sabittir. Modernleşme yolunda onların gözleri Japonya modeline yöneliktir. Kesinlikle kararlıdır ki, parayı, petrolü, elektriği olduğu gibi tüm yasaları, idareyi ve sosyal müesseseleri değiştirmeye kararlıdır."

Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılı münasebetiyle Atatürk ülkenin modernleştirilmesi uğrunda ulaşılanları şöyle değerlendirmektedir:

"Geçen on yıl gelecek dönemler için ancak bir önyaktır. Bununla birlikte geçen dönemlere kıyasen bu on yıl Cumhuriyet'in görülmedik şekilde uyanması, ilerleyişin gözleri kamaştırıcı abidesidir" demektedir.

Atatürk asker olarak savaşların ne kadar korkunç olduklarını pek iyi bilmektedir. O yüzden bir devlet adamı olarak tartışmalı uluslararası sorunların savaş aracılığıyla çözümlenmesine karşıdır. Atatürk'ün görüşlerince, savaşlar zayıfların güçlüler tarafından sömürülmesi neticesinden kaynaklanmaktadır, büyük ve güçlü devletlerin küçük ve zayıf devletleri sömürme hevesinden ileri gelmektedir. "Savaşların ciddiliğini anlamayan o liderler – diyor Atatürk, saldırganlığın ajan ve araçları haline gelmektedirler. Atatürk'ün başlıca sloganı : "Ülkede barış, cihanda barış"tır. Bu Türkiye'nin modernleştirilmesinde sağlam bir temel oluşturmaktadır. Atatürk devam ediyor ki: "Kendi gelişimi için esaslı yenilikler uygulayan bir ülke için ülkesinde ve komşu ülkelerde barış ve huzurun sağlanması gereklidir. O nedenle Balkanlar'da ve Yakın Doğu'da bölgesel istikrar sisteminin yaratılması, Türkiye dış politikasında öncelikli bir tutumdur. Atatürk bölgede "saldırmasız savunma" taraftarıdır. Bu da demek ki, komşuları kuşkuya düşürecek savaş hazırlığına ilişkin eylemlerde bulunmamalıdır. Atatürk'e göre, istikrar ulusal, bölgesel ve kıtasal ilişkilere dayanmalıdır, bölgesel yardımlaşma yolunda atılan her adım ise kıtasal ve Avrupalı yardımlaşma hususunda atılan adım demektir.

Atatürk bölgesel istikrara ilişkin ve İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde geniş ölçüde uygulanan ilk bölgesel antlaşmaların imzalanması girişimcilerinin başında gelir. 1934 yılında imzalanan Balkan Paketi ve 1937'de imzalanan Saadabad Antlaşması Türkiye'nin hem Batı'dan, hem de Doğu'dan savunmasını garanti altına alan antlaşmalardır aynı zamanda Balkanlar'da ve Yakın Doğu'da barışın korunması antlaşmalarıdır.

Atatürk, Balkan ülkelerinden bazı gazetecilerle görüşmesinde Balkan Antlaşması'ndan beklentilerini şöyle dile getirmiştir: "Bugün ben tamamen ikna olundum ki, bu antlaşma zamanla öyle çağdaş boyutlar alacak ki, çok

kişilerin aklından bile geçmiş şeyler değildir. “Atatürk Balkan Antlaşması'nın sınırsız bir Avrupa birliğine dönüşmesini arzu etmektedir ki, bu birlik politik kültürel ve askerî yardımlaşma temelleri üzerinde kurulmalıdır. Bir devlet askerî yardımlaşma temelleri üzerinde kurulmalıdır. Bir devlet ve ordusu için onun temsilcileri, seçtiği kimseler, bir halk meclisi oluşturmaldırlar ve onlar onların aralarından ardıcıl surette Cumhurbaşkanı'nı seçebilmelidirler. Türk halkına gelince, Atatürk, Türk halkının Avrupa'ya lâyük olduğuna ve onun uygar halklar sıralarında yerini alacağına inanmaktadır.

Atatürk döneminde Türkiye'nin modernleştirilmesi Balkanlar'da ve Yakın Doğu'da barış etkeni olarak teyid edildiğini belirtmektedir. Atatürk'ün 1934 yılında Nobel Ödülü'ne aday gösterilmesi de bunun mantıklı bir sonucudur. Büyük Yunan devlet adamı Elefterios Venizelos Oslo'daki Nobel Komitesi başkanına gönderdiği teklifinde şunu da belirtmeden geçmemektedir: “Bir ulusun yaşamında bu kadar kısa bir zamanda bu kadar büyük yeniliklerin gerçekleştirilmesi çok ender bir olaydır. Bunda ve dünya barışının korunmasının değeri bilinmeyen katkı Mustafa Kemal Paşa'ya aittir. Yunanistan Başbakanı ve 1930 yılında Yunanistan – Türkiye antlaşmasını imzalayan bir kişi olarak diyebilirim ki, bu antlaşma yalnız iki ülke arasında değil, bütün bölgede barış yolunda yeni bir yol açtı. Bundan dolayı Mustafa Kemal Paşa'yı bu barış ödülüne aday göstermem benim için büyük bir onurdur.”

Atatürk Nobel ödülünü alamıyor. Çünkü aynı yıl ödül İngiltere Dışişleri Bakanı Handerson'a veriliyor, ama onun adı çoktan tarih sayfalarında kaybolup gitmiştir. Atatürk'ün böyle bir ödüle aday gösterilmesi gerçeği onun büyük bir dünya çapında yenilikçi devlet adamı ve politikacı olduğunu tanımak anlamına gelmektedir. O yüzden de onun adı Yeni Modern Türkiye'nin adı ile eşanlamlıdır, ki XX. yüzyılda en ünlü on devlet adamı ve seçkin kişiler arasında yer almaya layıktır.

KAYNAKÇA:

1. Zdravkovski, A. Atatürk Prorok. Skopye, 1993
2. Miller, A.F. Ataturalni problemi novoy I noveyşey istorii Turtsii, Moskva, 1983.
3. Paruşev, P. Atatürk Diktatorit Demokrat, Sofiya, 2000.
4. Pedjebov, H. İdeologiyata na Mustafa Kemal Atatürk, Sofiya, 1983
5. Turtsiya medju Evropa i Aziya, Moskva, 2001
6. Hakov, Dj. İstoriya na Turtsiya prez XX vek, Sofiya, 2000
7. Atatürkçü El Kitabı, Ankara, 1998
8. Atatürk Yolu. Ankara, 1995
9. İlhan, S. Evrimleşen Türk Devrimi. Ankara, 1998
10. Karal, E.Z. Atatürk ve Devrim. Ankara, 1998
11. Kili, S. Atatürk Devrimi, Ankara, 1995
12. Kongar, E. Atatürk, İstanbul 1999
13. Kuran, E. Türkiye'nin Batılaşması ve Millî Meseleler. Ankara 1994